

Paksi Endre Lehel ALAGÚT A MAGUNKFAJTÁNAK
Beszélgetés SZILÁGYI LENKÉVEL

Milyen volt Debrecen?

Mikor? Ott lakni sokkal kellemesebb: vannak illatok, erdő, lehet biciklivel közlekedni, nincsenek nagy lejtők, meg akkora forgalom sincs, tehát nem az van, hogy eltapossák az embert – legalábbis az én időmben ez nem fenyegetett annyira. Viszont egyáltalán nem éreztem különösebb szellemi pezsgést, úgyhogy amikor a MODEM egyszer csak megnyílt, én úgy éreztem, hogy minék a parasztnak múzeum. Ami be is igazolódott az első időkben, mert amikor először bementem oda, összecsdülte a személyzet az újságírói igazolványom megcsodálására... Amikor pedig másodszorra mentem, akkor felismertek, hogy én már jártam ott! Aztán jött a Leonardo-kiállítás, amire elkezdtek csorogni a népek, s akkor talán valahogy kicsit beindult ez a szekér. Mostanában meg azért nem tudom megítélni, mert amikor megnyitó van, akkor Budapestről lecsődülnek az emberek, és az olyan, mint ha itt lennének lényegében – közönség szempontjából. Hogy aztán hétköznap mi megy ott, nem tudom, de gondolom, mint itt, hogy néha szállingóznak.

Egyébiránt nem tudom, de valamiféle élet van. Tavaly nyáron voltam például egy hétig gimnazistáknak fotós kurzust tartani – ez egy művészeti iskola –, úgy látszik, hogy valami történt. De abból is erre következtetek, hogy rengeteg színész kezdett onnan elszivárogni, például Hajdu Szabolcs, vagy a Katona József Színház mai társulatának több tagja is, ahol én dolgozom. Amikor ott laktam, úgy éreztem, hogy ez a teljes nihil, nincs semmi. Volt egy rajzszakkör, ahova jártam. Ott volt néhány öreg festő, és kész – ennyit láttam az egészről.

Irodalmi élet is van Debrecenben – mondjuk a legjelentősebb figurái nem jártak jól: Tar Sándor is öngyilkos lett, Borbély Szilárd is, és tavaly egy irodalomtanár is az egyik gimiben... nem annyira jó ott, úgy látszik...

Mi volt az az ötlet, hogy esetleg valami más legyen? Tizennégy évesen leléptél, nem?

Inkább tizenöt-tizenhat lehettem: jártam két évet egy elit gimnáziumba, a KLTE gyakorlójába. Úgy éreztem, hogy kétségbeejtően nem látok semmilyen perspektívát a magam számára. Francia tagozatra jártam, három tárgyból – ráadásul pont, amiket a legjobban szerettem – bukásra álltam: matematika, kémia... de sajnos nem vagyok alkalmas az elvont gondolkodásra. Viszont rajzolni rajzoltam, már az általánosban is, de a gim mellett is. Aztán egyszer hallottam, hogy egy ismerőst felvettek a Kisképzőre, ekkor tudtam meg, hogy létezik ez az iskola, és hogy van ott fotó szak is. Amikor már kezdett nagyon melegedni a helyzet, akkor úgy döntöttem, hogy felvételizek – ott volt korkedvezmény. Két év gimnázium után visszamentem az elsőbe – érthetetlen okokból elsőre fölvettek! Annyira nem rajzoltam jól, de igazából ehhez nem volt türelmem, meg nagyon nagy fantáziám sem. Éreztem, hogy az nem az én műfajom, de a kép, a művészet érdekelt, csak nem ezen az úton. Az is belejátszhatott ebbe, hogy mindenki festő, grafikus, meg szobrász akart lenni, és a fotó szakra azt veszik fel, aki már sehova sem fér be; én meg mind a három lehetőségre azt írtam be.

Festőnek, szobrásznak inkább az megy, akiben az ego erősebb, aki mindenképpen ki akar fejezni valamit. Ez nálad szerintem nagyon minimumon megy: inkább empátia, mint ego.

Mostanában ezt sem tudom, hogy lehet megvalósítani: már fényképezni sem szabad ebben a nyomorult országban. Elvileg ugyanaz van, mint eddig: nem szabad közterületen, engedély nélkül embereket fényképezni, csak ha a beleegyezésüket írásba adják – ez megöli a riporterek munkáját, meg mindenkiét, aki ilyesmiben akar akár alkotni is. Nyilván ki lehet találni mást is... ennek a rendeletnek a bejelentését remekül március tizenötödikére időzítették. Most már gondoltam arra is, hogy ha megyek az utcán, minden kamerát le fogok fényképezni: ha nekik szabad, akkor nekem is... csak abból nem nagyon lesz kép, nem túl érdekes, lehet, hogy koncepció, de nem ugyanaz.

Rettentő gyakran botlik az ember Szilágyi Lenke-képbe. Főleg irodalmi vonalon, ott végképp. Szerinted ez miért alakult így?

Mert én nem vagyok sajtófotós. Annak alapján, ahová beépültem, azt mondhatjuk rám: kultúrfotós. Elég régóta tart ez: jönnek a könyvek, lemezek, és ezekhez portrékat is, meg címlapokat is készítek, s aztán ott a színház meg a film, az is ez a kör. Volt egy projekt, amit Ambrus Judit szervezett: írónak küldött a képeimből, és ők azokhoz írtak szövegeket.

Ott volt a Beszélő, ilyen helyeken dolgoztam általában, ahol „kultúrnyomulás” van.

Ezt a kis blogocskát nézted a Literán? Íróportrékhoz kapcsolódó szövegeket¹ írtam – persze, mindent én válogathattam. Eleve, már a művészeti iskola meghatározza, hogy merrefelé fordul az ember érdeklődése. Még iskolába jártunk – a hetvenes évek vége volt ez, mert 1980-ban érettségiztünk – amikor felbukkant Beke László, aki nemcsak a magyar, hanem a külföldi aktuális helyzetről is valamelyest tájékozott volt, és be is jártunk hozzá órákra az egyetemre. Tőle hallottunk ezekről a dolgokról, mint a koncept, egyszer talán meg is hívtuk dumálni, vagyis vele próbáltunk valahogy a világ felé nyitni – nyilvánvaló volt ez, hiszen se internet, se semmi…

Ha az ember elment külföldre, láthatott ott dolgokat; de az új könyvek, az irodalom felől és egyáltalán, arról, hogy mi folyik a világban, csak hébe-hóba lehetett, messziről hallani. Valahogy negyedikben, egy lakásszínházi előadásra vetődtünk el Forgács Zsuzsához – de akkor Halászék már nem voltak itthon – és én ott fényképezgettem először. Ott találkoztam Jelessel is. Ez az ismeretségi kör kezdett beszivárogni az életembe – vagy én bele. Jött a Beszélő, Kőszeg, a házkutatások, Rajk… akkor voltak rendesen ilyenek – a Beszélő szamizdat volt – főleg a március tizenötödikék környékén. Én nem vagyok politikus alkat, most se, akkor se voltam, de az emberben mindig van egy néma ellenállás, amíg meg nem piszkálják, hogy el ne kezdjen ordibálni. Nem vagyok ennyire élharcos. Pontosabban mindez nyilván azért van, mert nem vagyok optimista – nem is voltam soha. Úgy vagyok, hogy azelőtt is rossz volt, ezután is rossz lesz: mindig rossz; magunknak kell valahogy megtalálni azt a kis alagutat, ahol nekünk jó – valamennyire, ezen belül, vagy kívül, vagy ahogy meg tudjuk oldani. Amikor rendszerváltás volt, és mindenki eufóriában, én meg: csak várjuk ki mi lesz – és úgy is lett. Jobb nem lesz, ebben én nem hiszek. Ezen belül azért volt egy pár év, amikor kicsit jobb hangulat volt, valamikor meg nem.

Polarizálódtunk. Sokkal több a szegény.

Egyébként ezen is elgondolkoztam: ami most van, ez tulajdonképpen az emberiség fénykora szerintem! Ha belegondolunk, azelőtt rosszabb volt – főleg a nőknek. Egy darabig – a világnak ezen a részén – volt egy viszonylagos középosztálybeli jólét, egy átlagos szint, ahol az emberek normálisan, méltóan bírtak élni. Persze, ez sincs, ez se volt mindenhol. Ami meg ezután jön, az meg szar lesz, mert egyre nagyobb az emberiség lélekszáma, mindenki akar magának valamit, és jönnek a problémák, viszont egyre többen vagyunk. Ez szerintem már csak rosszabb lesz. Túl sokan vagyunk ahhoz, hogy mindenkinek jó legyen.

Idén szeptemberben fogyott el a Föld.²

Mire észbe kapnak, addigra… már most késő, ezt a szipolyozást nem lehet büntetlenül csinálni, amit az emberiség művel. Amibe beleteszi az ember a mancsát, annak vége. Amíg még kevesebben voltunk, az egész nem volt ekkora gáz, de most már megoldhatatlan. Ki lehet nevelni egy környezettudatos generációt, de Európa fogy, a harmadik világban pedig nem tudod megmagyarázni, hogy nem kéne mindenkinek megszületnie, vagy minden őserdőt kivágni, lehalászni az összes tengert. És hogy ők miért ne akarják ezt a jólétet – ezt nem lehet. Korábban Ázsiában mindenki biciklivel járt, most lendült fel az autováslárlási láz, Európában meg kezdik átnevelni a népeket a biciklizésre. Fáziskésés van. A jövőt egyértelműen úgy látom, hogy erősödik majd a gettósodás. Egyre nagyobb a szegénység, egyre több és egyre nagyobb városok jönnek létre, egyre nagyobb a bűnözés. Aki meg jobban él kicsit, az elszeparálódik. Súlyos és durvul a helyzet. Mindenkinek méltó élet járna, mindenki azt szeretné, csak közben nem tudjuk, hogy mi megy a világban.

E világnézet mintha a fotóidban is tükröződne. A hegymászós képeiddel el is fordultál az emberektől.³ Nem is tudom… de ez talán akkor és azzal következett be, amikor évekig kerülgettem egy koldust a Ferenciek terén. Egyszer csak rászántam magam, hogy odamegyek hozzá. Lefényképeztem, odaadtam neki az összes pénzemet, ami volt nálam: kétezer-ötszáz forintot. És csináltam róla egy közeli portrét, s mondtam is, hogy nem sajtós vagyok, hanem esetleg kiállításon lesz, merthogy én ilyeneket csinálok. Amikor megnyílt a kiállítás, meg is hívtam rá. Azt mondta, hogy nem ér rá, mert ő dolgozik, egész nap koldulnia kell – jó, mondtam. Aztán megjelent ez a kép egy fotóújságban, amit én magam nyomtam a kezébe, és erre rám küldött egy ügyvédet, hogy ő ehhez nem járult hozzá… Azután valahogy eltűntek. Akkor még csak kialakulóban volt ez a törvény. Ettől valahogy annyira elment a kedvem az egésztől, hogy azóta nem is jött vissza. Ez az egyik dolog, a másik meg, hogy betört a digitális technika, amit senki sem akar érteni – legalábbis velem kapcsolatban – de az embernek a saját korában kell élni. Lehet nosztalgiaézni, de másrészt én is úgy éreztem, hogy önmagamat utánozni nem akarom, hanem inkább kipróbálni ezt az új technikát. Ez a partis dolog⁴ aztán még a legjobb volt, ezt azzal lehet nagyon jól megcsinálni. Nem lehet akkora rakományt magammal vinni mindig – és más aggyal kell gondolkodni az egészről.

Sok kritika ért a digitális átállásod miatt.

Igen. De volt még egy ennél is prózaibb okom erre: most már sokkal többe kerül mind a fekete-fehér, meg egyáltalán a filmes technika. Az egész háttértechnika digitálisan van meg, azzal dolgozom, az van mindennap a kezemben, most miért kéne ragaszkodni valamihez, ami már nem érdekel annyira, és ráadásul kezd elérhetetlen lenni, ma már szinte luxus. Iszonyú drága és nehézkes beszerezni papírt például, és igazából nem esik kézre, még akkor se, ha néha azért szeretném. Kezdem már unni is ezt a digitálist is kicsit, de úgy van, hogy az embereket is megutáltam… elvadtam ettől, soha

nem ment olyan jól ez a része a kommunikálásnak. S nem vagyok projektmenedzser alkat, a mostanában divatos hozzáállással, hogy koncepciózus projektekkel előhozakodjak. Ez a mostani kiállításom a Raiffeisenben⁵ bukta is volt, három kritikát olvastam. A negatív kritika egyébként jobb, mint a pozitív, mert olyan dolgok esetleg előjönnek, amiket nem veszek észre. De itt – legalábbis úgy érzem – egyszerűen nem akarták érteni, hogy miről van szó. Van koncepció, csak nem az, amit megszoktunk, azaz: tematikus, hanem – aláírom, ez formalista szemlélet – csak a szín és forma. Nem úgy nézzük, hogy mi van a képen, nem az fűzi össze. Ha beállók középre és végignézek rajta: együtt van. Vagy nincs együtt – hát nekik, úgy látszik: nem! Kísérlet volt ez a részemről, hogy működik-e. Hát, nem nagyon. . .

A narratívát hiányolták, ami ezek szerint kezd számodra érdektelenné válni.

S még a tetejébe folyton azzal jönnek, hogy miért színes? Ha megnézed mondjuk a Látóképet⁶, azoknak a képeknek sincs tematikailag több köze egymáshoz, csak az fekete-fehér, és ez attól nekik jobban együtt van. Úgyhogy nem érzek olyan rohadt nagy ugrást az egészben. Kicsit kevesebb a portré, nagyobb a távolságtartás, de a stílusomban ez nem jelent szakadást.

Fényképezni eleve nagyon kemény távolságtartás, az adott szituációban.

Igen. A portré nekem fekete-fehér továbbra is. Ezzel izzadok vért, hogy a digitális fekete-fehér az nem járható út! Most a kettő között van egy ilyen út, mérsékelt tónusokkal – nehéz is, mert a filmnek egészen más tulajdonságai vannak, mint a digitálisnak – ezt a gradációs görbével és a színekre való érzékenységgel lehet jellemezni. Lehet próbálni imitálni digitálisan, de az látszik, és azt nem szeretem. Már ezektől a bugyirózsaszín meg kismalacrózsaszín arcoktól is a plafonon vagyok! Az arcszín mindig problematikus színesben. A partikon nem, mert ott nem várunk el olyan színeket – annak pont a festőisége az érdekes, nem az, hogy valamilyen valóságűség fennálljon. A portré nekem még mindig fekete-fehér lenne, de már nem fizetik meg azt, hogy úgy csináljam. Mindegy, mert így lehet kikísérletezni új dolgokat; nem baj az, hogy meg kell vele küzdeni, abból is tanul az ember. Ez most munka, és a művészi oldal is megkapja miatta… de való igaz, nem vagyok konceptualista, hogy előre gyártott elméletekhez dolgozzak. Elavult az én szemléletem, azt kell, hogy mondjam.

Az, hogy nem elméletek illusztrációi a képeid, még nem mindenképpen elavult.

Igen, de közben ez meg nem olyan jó. Én mégis a képet szeretném, ha elsősorban az lenne előtérben. Mostanában csomó olyan dolog van, hogy ha nincs ott a szöveg, akkor azt sem tudod, mit látsz. És nem is olyan jó a kép. Akkor már legyen a kép a kép, aztán, hogy azt ki hova teszi… Úgy tűnik, mostanában nem ez az elsődleges, hanem a koncepció. Akiket én nagyra tartok fotóban, igen különböző technikákat használnak – Dezső Tamás, Magyar Ádám meg Telek Balázs – nekik is az az első mégis, s ki is van mondva, hogy a végeredmény esztétikailag is értékelhető kép legyen.

Persze, és nem csak a koncept az egyedül elfogadott. Groys a szöveg elsődlegessé válásával járó fordulatot megírja tíz éve, és azóta már komoly kritikai hangok vannak a posztkonceptualizmussal szemben is. A vizualitástól elég távol esett dolognak kezd tűnni az, ami képzőművészet volt.

A másik oldala a dolognak, hogy a technika elég nagyot fejlődött, és most már akkora képek készülnek – a MODEM-ben láttam, a kínai kiállításon –, mint az a két ablak együtt. A másik, ami most megy, az a nagyon nagy felbontás, az iszonyú részletgazdagság. Vannak ezek a nagy nemzetközi fotópályázatok, amelyeken egyébként tényleg lenyűgöző dolgokat lehet látni, de az a világ annyira technokrata lett, hogy abban csak az számít, ami virtuóz. Akár a facebookon is naponta kenterbe vernek valami nagy ötlettel, s az ember csak egyre kisebbedik, hogy mit is akarok, meg minek? Tehát mondhatjuk azt is, hogy régen az információ hiánya volt a bajunk, most meg ránk szakadt a mennyiség, aztán kezdjük vele, amit akarunk.

Ez már nagyon a tapintásra megy rá.

Igen, régen a hiperrealizmus fogalmát a festészetben használták, de ma már ez fotográfiai eset. És a felbontást a végtelenségig lehet növelni: jönnek a giga pixelek. Most vagy ezzel próbál az ember versenyezni, vagy a saját kis útját járja – vagy bejön valakiknek, vagy nem. Tényleg, túl sok minden záporozik az emberre, és akkor el is bizonytalanodik, hogy mi van? De ez úgy van, hogy amikor ezt csinálod, akkor nem azon gondolkodsz, hogy mások hogy fogják venni, az utólag dől el.

Mi érdekes, miből lesz kép?

Amiből látványt csinálunk! Igen, a hegyek is érdekelnek, de ez inkább csak hobbi – minek nevezzem? Elmentem egy tájfotó-workshopra Izlandon, és elég hervasztó volt számomra. Először is nagyon nehéz műfaj a táj és nagyon jók vannak, azokkal sem lehet versenyezni. Az is egy életforma, nagyon nehéz. Kigondoltam egy-két dolgot, csak olyan nehéz rávenni magam. Amikor az embernek sok munkája van, akkor: „ha majd ráérek”. Igen, csak amikor meg ráérek, akkor munkám nincs, és attól kedvem sincs az egészhez. Meg a mennyiség, ami már egyszerűen annyira blokkolja az embert, hogy csak az jár a fejében: minek még ezt növelni – inkább a régi dolgokat kéne jobban elrendezni. Elkezdtem csinálni megint egy könyvet, és azt hittem, hogy ez egyszerű dolog lesz. De növekedni kezdett, egyre több kérdést vetett fel, és akkorára nőtt, hogy félbe is hagytam az egészet. És ez most is itt tart. Viszont amikor keresgélek valamit,

^[1] Litera netnapló 2014. III. 3–9.

^[2] Ez a Globális Túlfogyasztás Napja, és már tavaly is augusztusban fogyott el az adott évre elegendő természeti erőforrás, amelyet újabban kiszámolnak, mely naptól fogyasztjuk a jövő évit.

^[3] Magasabb szférák, Memoart Galéria, 2008. I. 4–III. 18.

^[4] Partik, Millenáris Piros-Fekete Galéria, 2006. XI. 7–XII. 9. és még előző év őszén a Prágai Magyar Intézet pincéjében. Ezeket a kiállításokat az interjú készítője kurálta.

akkor bukkannak föl olyan dolgok, amikre egyáltalán nem is emlékeztem, hogy vannak. Lehet, hogy most megszerezni kéne. De közben meg szeretem nézegetni az újabb és újabb dolgokat. A panoráma, meg a táj érdekelnek.

Most akkor én vittelek a rosszba a partis sorozattal – úgy tűnik, a digitális és színes csak nekem vált be... Milyen rossz irányba? Dehogyan, én már éveket ezelőtt nézegettem, csak ezt a filmre megcsinálni... volt egy-két próbálkozásom, de nem lett sikeres. Kevés a fény, és sokba kerül, nem lehet leellenőrizni, visszanézni és beállítani, mert nincs annyi pénz, hogy annyi ne sikerüljön! De már nézegettem korábban: Velencében voltunk a biennálén 2003-ban, ott is voltunk egy diszkóban, szerencsétlenkedtem színes filmre, de nem jött ki semmi. S ott meg is kérdezte tőlem Gordon Eszter: mi van, te még filmre fényképezel? Digitális gép csak utána került a kezembe, kipróbálásra. Tehát megvolt ez fejben, csak a technikát kellett kivárni hozzá.

Rendben, nem csinálók belőle lelkiismeret-furdalást. A kritikák lehet, hogy azért járnak egy rugóra, mert egyáltalán a ködös-ségben, a homályban a kort hiányolják, azt a közeget, amikor együtt volt a banda? Minden kép este készült. Nyilván ők valamilyen tematikus izét várnak. De valaki még kitar, Molnár Zoli tudtommal nem fotózik digitálisra egyáltalán, és nyilván nem is mindenki. De ettől függetlenül ilyen korban élünk.

Mintha konkrétan, tapinthatóbb lenne minden, fogy a titok. Amit én valamire tartok, hogy kiállítsam, abban nem látok nagyon nagy különbséget, csak szeretik megideologizálni – ha a filozófiáját nézem, annak persze, más ez, de annak, aki csinálja, nem feltétlenül. Tehát volt a Bálna, volt a Raiffeisen, amik kint voltak, azokban számomra nincs ugrás, és nem lehet megtiltani, hogy az ember kipróbáljon dolgokat. Például a Capában, a nyitókiállításon, a *Vetített képeken* egy monitoron lehetett nézni a képeket meg volt két kivetítő, ami diszkógömbökre lőtte a képet, az kitérőzte körbe, és eredetileg is vetítve voltak a képek – Kozmáké installációi például. Sok fényfestészeti helyszínen dolgoztam, s ezekből van egy csomó: megfestett épületek meg ilyenek... tehát a vetítés vetítése.

Tervezel még reflektálni az analóg felett eljárt időre, a kéznéllevőség okán lejárt szavatosságú filmekkel és papírokkal dolgozni? Ez még titok – bár csinálni kéne, már kezdem unni ezt a digitáliszt. A lényege az az, ahogyan kezd kihalni – nyilván van reneszánsza is, de csak művészeti felhasználás marad ez, nem annyira közéleti. Bár Ázsiában például még filmre fényképeznek a népek, ott szegényebbek, a családi képek nem ilyen mindennaposak. Tudod, ott az a szokás, ha meglátnak egy fehér embert, akkor gyorsan vele akarnak fényképezkedni, és teljesen megghatódtam, hogy filmre fényképeznek! Van egy csomó filmem, ami hányódik, meg kopik, meg minden baja lesz, tele van karcokkal meg foltokkal. Pedig teljesen szűz, nincs átkazettázva, nem értem, hogy tudott magától ilyené válni. A másik, amit próbáltam, azzal az volt a baj, hogy elvész a kontraszt, elkezd beszürkülni. Azzal még egy érdekes történet: nem egyenletesen szürkült be, az egyik fele sötétebb lett (Károlyi Zsigmond). Ez mindig szákbamacska, hogy ez, vagy az a film éppen mivé öregszik el. Mi is kiöregszünk és előregszünk és kihalunk, akik ezt használtuk, és velünk együtt hal ki a cucc – ennek a lenyomatát ábrázolná ez a sorozat. Közben meg a következő munkánál, egy filmhez kérték, hogy fotózzak filmre is. Nyilván nem csak arra, de a gyártás azt nem fogja szponzorálni, most már nincs mese, sokkal drágább. És régen is, itt nálunk, vagy legalábbis az én számomra elsődleges volt, hogy ami a legolcsóbb, azzal dolgozunk. Meg is van az ára, mert egy csomó régi negatív a vacak filmekben kihalványul. Sok negatívról már nem is tudok nagyítást csinálni, mert az már nem lesz az. Amik jobb filmekben vannak, azok nem, de ez is lutri, mint az, hogy mennyire kell túlhívni. Sikerül vagy nem, de pont ez az érdekes benne, ezek az anyagra jellemző hibák még erősítenek is a képen. A film hibáit ugyan lehet imitálni digitálisan, de azért azt inkább ne. A digitális inkább zajosodással jár, a nagy felbontás miatt a régebbieken látszik. Érdekes, ezen gondolkodtam, hogy ezeken hogy fog látszani az idő, és így valahogy mégis megmutatkozik! Volt egy kísérleti munkám: Kukorelly írt egy könyvet arról, amikor képviselő volt a Parlamentben és valaki csinált ott róla képeket, de az illető letörölte, és csak valami egész picik maradtak meg, amiket az interneten átküldött. Azt valahogy fel kellett javítani, hogy címlapon használható legyen: én voltam a megbízott tupírozó. Vagy itt ez a nagy cementgyáras album (Marco Grob – David Hiepler – Fritz Brunier: *Industrious*) például: a világ minden táján fotózták a dolgozókat és a gyárakat nagy felbontásban – nagyjából Déri Miki is ezt próbálja hozni. Ez az iszonyú felbontás van most.

Nagyon kemény pasi-világ, azt hiszem, amit látok itten rajzos kontúrban. És ezt már nem tudom, hová lehet fokozni.

Amíg el nem pattan ez a hártavékony felszín.

(A beszélgetés 2014. március 19-én a Kisüzemben, illetve április 4-én, Szilágyi Lenke otthonában zajlott.)